

Un protocol de vizitație canonică – imagine a parohiilor din Protopopiatul Ortodox Reghin la anul Domnului 1852

O categorie aparte de surse documentare create de Protopopiatul Ortodox Reghin¹ și aflate în păstrarea Direcției Județene Mureș a Arhivelor Naționale, o reprezintă protocoalele încheiate cu ocazia vizitelor canonice anuale efectuate de o „*comisie vizitatoare*”, reprezentantă a autorității protopopești. Cu mult înainte de reglementarea prin „*Statutul organic*”², ierarhii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, fie ei episcopi sau protopopi, au avut între atribuții și pe aceea de a efectua „*viziții canonice*” în jurisdicția proprie, prilej de a cunoaște la fața locului situația reală a comunităților religioase păstorite, sub aspectul nu doar al nivelului de religiozitate și moralitate, ci și din punct de vedere economic, reflectat mai ales de starea lăcașului de cult și de poziția socială ocupată de parohul local. Astfel de „*inspecții*”, se știe, a făcut episcopul ortodox Vasile Moga, chiar dacă el a fost întâiul ierarh al bisericii greco-răsăritene ardelenă în condiții total nefavorabile, determinate de binecunoscutele 19 „*puncte*”, în fapt restricții și interdicții impuse de autoritățile vieneze³. Desigur, la rândul lor, și protopopii ortodocși, inclusiv cei de pe Mureșul Superior, au organizat astfel de acțiuni, care le-au dat apoi posibilitatea să ia decizii pertinente pentru o îmbunătățire a vieții ecleziastice și școlare din parohiile arondate lor.

Subiectul vizitelor canonice în arealul geografic al tractului Reghin a mai fost abordat de noi⁴, dar cercetarea unui fond arhivistic prilejuiește mereu noi descoperiri de informații inedite care merită a fi puse în valoare. Un asemenea caz îl reprezintă protocoalele încheiate la sfârșitul anului 1852 de reprezentanții Protopopiatului Ortodox Reghin în fiecare dintre parohiile „*vizitate*” de ei⁵. Aceste documente reprezintă sursa documentară a celor ce urmează, oglindă fidelă a comunităților ortodoxe din jurul Reghinului, a bisericii greco-orientale românești și a școlii patronate de aceasta la mijloc de veac XIX. Protocoalele în cauză dezvăluie nume de preoți și dascăli, aduc în lumina veridicității relația dintre comunitate și păstorul lor duhovnicesc, atitudinea enoriașilor față de școală și cel ce le educa pruncii.

În 1852, românii ortodocși din jurul Reghinului făceau parte din Protopopiatul Gurghiuului⁶. Acesta îngloba un număr de 29 de comunități, organizate în 24 de parohii (în Toplița funcționau doi preoți, existând două parohii⁷) și 7 filii⁸. Suntem doar la doi ani după recensământul oficial din 1850, astfel că putem lua în considerare cifrele acestuia ca aproximativ identice pentru anul în discuție. Autoritățile timpului au înregistrat în localitățile amintite un total al populației de 23.039 dintre care 15.544 erau ortodocși, deci majoritatea. Jurisdicția protopopiatului era una destul de mare și, ținând cont de posibilitățile de deplasare din acele timpuri, nu era deloc simplu să se întreprindă o astfel de inspecție.

Și totuși... O comisie „*vizitatoare*”, formată din Ștefan Branea⁹ (care se semnează „*namesnic*”, adică un fel de vice-protopop), locțiitor al protopopului Gurghiuului, Zaharia Matei¹⁰ (ajuns la vârsta senectuții și aflat în imposibilitatea de a îndeplini această misiune deloc ușoară), și capelanul protopopesesc Gavril Matea, și-au asumat această dificilă sarcină... Vizita canonică va debuta în 2/10 decembrie 1852 și se va încheia în 22 decembrie același an. Bineînțeles că preoții-parohi erau informați din timp de această inspecție și de obiectivele ei. Din păcate, circulara care anunța vizitația din 1852 nu s-a păstrat, dar corelând conținutul protocoalelor cu o circulară din 1853¹¹ despre aceeași acțiune desfășurată la sfârșitul acelui an, rezultă că de fiecare dată comisia avea aceleași obiective: verificarea veniturilor și cheltuielilor bisericești din intervalul scurs de la ultima inspecție, controlul protocoalelor matriculare (registrele de stare civilă – n.n. MBD) și a celui în care se consemnau ordinele episcopale și protopopești, încercarea de a rezolva eventualele cauze matrimoniale existente și/sau disensiunile dintre comunitate și personalul ecleziastic, alegerea unui nou comitet parohial, vizitarea bisericilor și a școlilor. În aceeași circulară se solicită asigurarea cazării pentru comisie, pregătirea „*taxei*” pentru comisia vizitatoare și pe cea destinată fondului protopopesesc. Se constată că orizontul tematic al unei astfel de vizite

canonice era suficient de larg, implicând nu doar aspecte strict moral-religioase, ci și de ordin economic, educațional și social.

Nu intenționăm publicarea în întregime a protocoalelor, propunându-ne doar să evidențiem acele informații ce pot contura sau întregi imaginea satelor românești de pe văile Mureșului Superior și Gurghiului la începutul deceniului șase al secolului al XIX-lea.

Prima parohie vizitată a fost Nadășa Română¹², localitate în care se afla și sediul protopopesc, aici avându-și locuința protopopul Zaharia Matei, care îndeplinea și funcția de paroh local. În protocolul încheiat și semnat în ziua de 2/14 decembrie se consemnează hotărârea comunității de a-și muta biserica, și de a ridica un turn folosind banii pe care îi are parohia, iar în cazul în care banii nu ajung, suma se va completa prin contribuția fiecărui locuitor. Despre școală aflăm că era în stare bună, învățătorul fiind plătit cu 85 fl./an¹³.

În aceeași zi „*inspectorii*” poposesc în Urisiu de Sus. Lăcașul de cult de aici a fost ridicat, apoi renovat chiar în 1852, fiind cheltuiți banii strânși din arendarea, prin licitație din doi în doi ani, a celor cinci locuri arătoare și două păduri ale bisericii¹⁴.

Comisia a trecut apoi pe valea Gurghiului, oprindu-se în Ibănești. Potrivit protocolului, biserica se bucura de o stare economică destul de bună, curatorul având în grijă suma de 150 fl, primiți de la „*Ecseleția Sa Episcopul diecesan*” din partea împăratului. Parohia stăpânea, împreună cu parohia greco-catolică, o pădure de strejari, două pășuni și încă o pădure pentru lemne de foc. Biserica mai beneficia de un izvor de venit provenit de la „*rânsari*” care vindeau rânză¹⁵ și care făcuseră contract în 1852 ca „*pe la târgul de vară*” de la Reghin să dea fiecare câte 35 de fl. De asemenea, tot pentru biserică erau destinați cei 20 fl. obținuți anual din vânzarea „*de jupi*”¹⁶. O problemă o reprezenta frecvența școlară slabă, fiind făcut apel la autoritățile competente. Numele dascălului nu este precizat¹⁷.

În ziua următoare, 4/16 decembrie, delegații protopopiatului au poposit în parohia vecină, Hodac. Curatorul a dat seamă despre veniturile și cheltuielile făcute, constatându-se că are în administrare suma de 789 fl. 15 cr., iar cheltuielile făcute s-au ridicat la 803 fl. 27 cr. Parohia primise 150 fl. din mila împăratului prin intermediul episcopului. Aceștia au fost folosiți pentru cumpărarea unui clopot,

diferența de preț fiind recuperată prin contribuția poporului. Raporturile dintre comunitate și preotul local, Ștefan Fărcaș, respectiv personalul ecleziastic, erau bune, părțile declarându-se mulțumite. Comisia a dispus ca duminicile și în zilele de sărbătoare, curatorii să umble cu Discul¹⁸ prin biserică pentru a aduna „*milă*” de la enoriași¹⁹.

A urmat Idicel, unde biserica beneficia de venituri din dreptul de crâșmărit încă înainte de 1848, cu acordul tuturor posesorilor de pământ. Actele doveditoare s-au pierdut, fiind „*deprădate prin Insurgenți*” în timpul revoluției, dar dreptul a rămas, vânzându-se prin licitație, la 1 ianuarie 1852, cu 2.000 Rf. pe timp de 3 ani. Alte venituri bisericesti proveneau dintr-o moară, din mai multe terenuri și de la taxele plătite de ȝiganii lingurari care se așezaseră pe hotarul parohiei. Existau 2 școli, una în sat (dascăl Iacob Dumbravă, plătit cu 100 Rf./an) și una la pădure (învățător Gherasim Juon, cu un venit de 60 Rf./an). Parohul local era Iosif Brancovan, cel care mai târziu va fi protopop²⁰.

La Potoc²¹ s-au consemnat ca surse de venit pentru biserica ortodoxă, taxele plătite de ȝiganii lingurari care folosesc lemne din pădurea bisericii, alte taxe plătite de comunitate care își paște vitele pe pășunea din hotarul localității; alți bani intrau în caseria ecleziastică din valorificarea lemnului din pădurile sătești, din arendarea anuală a unei grădini, precum și din vinderea dreptului de măcelărit anual și venitul pe trei luni din crâșmărit. Întreaga comunitate a hotărât să-și facă o nouă biserică din piatră și în acest scop au făcut un schimb de locuri cu părintele Dimitrie Cornea, care a cedat grădina sa, primind alte două terenuri. Astfel, curatorul a primit aprobarea să cheltuiască pentru noul lăcaș din fondul bisericesc, comunitatea urmând a aduna materialele necesare. Copiii de vârstă școlară învățau sub supravegherea lui Ioan Cornea, care avea „*purtare îndestuitoare*”.

Comisia protopopească s-a deplasat în Măerău²², iar din protocol rezultă că în urmă cu un an se cumpăraseră cu 165 Rf. un loc pentru zidirea unui lăcaș de cult din piatră. S-a aprobat hotărârea comunității, fiecare enoriaș urmând a contribui cu 1 stânjen de piatră. Curatorul păstra la el suma de 915 Rf. 57 cr., reprezentând banii în numerar ai bisericii. Dascălul era Mihai Ladoși, paroh fiind chiar „*namesnicul*” Ștefan Branea²³.

A urmat vizitarea unei filii a Idicelului,

Holtmurăș²⁴, unde trăia o comunitate ortodoxă mică și unde nu era biserică, preotul slujitor fiind parohul Idicelului, Iosif Brancovan. Averele filiei consta doar din suma de 10 Rf., dați împrumut cu dobândă, la care se adăuga o „dealniță”²⁵ semănată cu porumb, arendată anual pe seama bisericii²⁶.

Conform protocolului încheiat în 8/20 decembrie, în acea zi reprezentanții protopopiatului s-au aflat la Cuesdiu²⁷. Se constată că parohia „*nu are nice un dinariu*”, singurul venit în numerar fiind ¼ din arenda crâșmăritului, vândut pe anul în curs cu 35 de fl. Totuși biserica avea și 3 grădini „*în capul satului din sus*”, dintre care una se afla în folosința parohului Georgie Szava din Maiorești, celelalte două fiind date altor doi localnici. Școala în stare bună, avea ca învățător pe Filimon Gabor, păstorul sufletească credincioșilor fiind Florea Sava în relații bune cu enoriașii săi²⁸.

În aceeași zi a fost inspectată și parohia Răstoșnea²⁹, unde paroh era George Sava, mulțumit de poporul său, dar cerând ca să-i fie ridicată o casă parohială în sat. În caseria bisericii se aflau 144 Rf. 20 cr., alți 79 Rf. 20 cr. fiind împrumutați cu dobândă. Pentru sporirea capitalului bisericesc, obștea s-a înțeles ca fiecare să dea câte cinci scânduri pentru a fi vândute de notarul și învățătorul satului, Ioan Dragoș³⁰.

Pentru Mesterhaza³¹, protocolul consemnează ultimul control al veniturilor și cheltuielilor efectuat în 1849, când eclezia avea 187 Rf. 12 cr., dați împrumut cu dobândă, aceasta din urmă ridicându-se până la zi la suma de 53 Rf. 44 cr. Curatorul avea în grijă capitalul bisericii în valoare de 258 Rf. 56 cr., cheltuielile fiind de 70 Rf. Comunitatea se declară mulțumită de preotul lor, Ioan Ujică. La școală copiii umblau „*cam pușintei*”, învățând sub îndrumarea lui Petru Branea³².

Parohia Deda se dovedește una săracă, fără „*nici un dinariu în lada bisăricii*”. Subzistența și întreținerea lăcașului de cult se asigura doar „*de la binefăcătorii creștini*” și prin colecte organizate local, atunci când era nevoie. Comisia cere ca duminica și în zilele de sărbătoare curatorii să adune de la poporul aflat în biserică „*milă*”, iar despre suma adunată parohul să încheie de fiecare dată un protocol. Vizitându-se școala, aceasta se găsește „*în bună rânduială*”, învățătorul Constantin Murărș, dovedindu-se harnic, ceea ce se vede „*în prunci*”, al căror progres este „*înflorit*”. Se hotărăște crearea unui fond

al bisericii, în care scop parohul Toader Mate promite să doneze anual 5 fl. În prezența comisiei se organizează o primă colectă, preotului alăturându-se curatorul (5 fl.), vicecuratorul (2 fl. 30 cr.) și diacul (2 fl. 30 cr.)³³.

Toplița, o comunitate ortodoxă numeroasă, surprinde comisia prin lipsa oricărui fond al bisericii, susținută, la fel ca la Deda, „*numai de la binefăcători*”. Și aici este organizată o colectă ad-hoc, în bani și natură; lista donatorilor cuprinde numele a 25 persoane, dintre care primii trei (Kolbász László, Valter Iános, Kádár Jakab) au dat împreună 12 bârne și 100 scânduri, alții au dat materiale lemnoase sau mici sume în bani. Se amintește că și înaintea „*încrâncenatei revoluții*” s-a făcut o colectă de bârne care s-au vândut, iar din banii obținuți s-au cumpărat tot bârne, valorificate ulterior; suma încasată atunci a fost împrumutată unui sătean, iar la altul se află date 100 de scânduri. Parohul Teodor Popovici se declară mulțumit de poporul său, însă arată că sunt oameni care nu merg la biserică, alții nu-i plătesc simbria la timp. Comisia cere curatorilor ca pe cei „*neascultători*” să-i responsabilizeze și numele lor să le comunice la Scaunul protopopesco. Biserica și școala sunt „*în bună rânduială*”, dascăl este Mihăilă Gabor. Se consemnează și prezența unui preot străin în parohie, care nu a fost trimis nici de episcop, nici de protopop³⁴.

În 15/27 decembrie comisia se află în parohia Polăți³⁵. În „*lada*” sa biserica avea 21 fl., între 1 - 15 fl. fiind împrumutați la săteni cu dobândă. Lăcașul de cult este în stare bună, dar lipsește școala. Poporul nu este mulțumit de preotul care le slujește, cerând să aibă parohul lor propriu³⁶.

A urmat parohia Dumbrava, unde nu exista nici un venit permanent pentru biserică și unde comisia dispune crearea unui fond ecleziastic prin colectele făcute în duminici și în sărbători în rândul credincioșilor de către curatorii. Preotul capelan Ioan Popovici urma să țină evidența acestor colecte. Obștea promite la rândul ei că va ceda bisericii jumătate din arenda crâșmăritului în fiecare an, care în prezent este vândută cu 150 fl. Școala e găsită în ordine, dascăl fiind Toma Suciu³⁷.

Ziua de 16/28 decembrie a fost consacrată inspecției în două parohii învecinate, Râpa de Sus³⁸ și Râpa de Jos. Biserica din prima parohie nu are bani în numerar, dar are 9 datornici încă din 1846, existând un contract încheiat cu aceștia pentru sume între 7 fl. 20 cr. și 15 fl. Se cere ca aceste datorii să se

recupereze, urmând a se da din nou împrumut, iar pentru aceasta s-a apelat la autoritățile civile. În proprietatea bisericii se află un teren cositor care se arendează anual. Deși învățător este, în persoana lui Gregoriu Popovici, edificiu școlar nu există, copiii învățând într-o casă închiriată. Preotul este Ioan Popovici³⁹.

Situația era oarecum asemănătoare în Râpa de Jos, eclezia neavând nici un venit „*de nicăiere*”. În 1852 dreptul de crăsmărit a fost vândut pe patru ani cu 500 fl., bani dați bisericii de întregul sat. S-a mai luat hotărârea ca cei 500 de florini cu care s-a cumpărat o pădure să fie recuperați prin repartizare pe cei care au tăiat acea pădure, iar banii să fie dați în administrare curatorului. Și aici trebuiau organizate colecte în biserică. Școlarii îl au ca învățător pe Artenie Rus. Preotul Vasile Popovici se declară nemulțumit de obște, pentru că majoritatea nu-i plătesc simbria cuvenită. Comisia cere curatorilor să adune sumele cuvenite slujitorului bisericii, iar dacă vor fi oameni care nu vor să plătească de bună voie, preotul „*să-i părăsească pe unii ca aceia ca pe niște păgâni și vameși*”. Parohul se plânge și de faptul că are locuința departe de biserică, în timp ce lângă lăcașul de cult stă fostul preot, acum diac, Gregoriu Șandor, care se apără arătând că are contract făcut în acest sens. Cei doi primesc îndrumarea de a se adresa justiției pentru a se rezolva problema. Diacul este mulțumit de popor care „*cearcă* (merg la – n.n. MBD) *biserica*” și nu sunt dintre cei care să trăiască în „*fărădelege*”⁴⁰.

Sîngerul de Pădure a fost următoarea țintă. Capitalul ecleziastic în bani număra 121 fl. 78 cr. Biserica avea împrumutate 3.000 de șindrile grofului Bethlen, în valoare de 131 fl. 38 cr. Tot în fondul bisericesc intrau și banii obținuți din vânzarea lemnului dintr-o pădure ecleziastică. Se cere ca de acum încolo să nu se mai taie pădurea fără acordul protopopiatului. Edificiul de cult și cel școlar se găseau în stare bună, parohul local, Georgiu Simion fiind în același timp și învățător. Se pare că frecvența elevilor nu era una satisfăcătoare, protocolul de vizitațiune specificând cererea comisiei adresată dascălului și curatorilor de a-i obliga pe părinți să-și dea copiii la școală, iar cei care nu au manuale să și le procure⁴¹.

Vizita parohiilor ortodoxe aflate de-a lungul Mureșului dincolo de Reghin s-a încheiat în Lueriu. Aici veniturile ecleziastice proveneau dintr-o pădure, pentru care însă obștea se

afla în proces cu familia gr. Kemény, pădure păzită de oamenii bisericii până la obținerea sentinței. Tot în averea parohială intra și un edificiu în care învățau copiii. Aceasta din urmă era înzestrată cu cele necesare. Nemulțumirea oamenilor era legată de învățătorul Vasile Freanț, care nu-și făcea în nici un fel datoria, lăsând „*școala pustie, umblând din loc în loc*”, astfel că învățătura copiilor se rezumă la „*numai cât să străduiesc ... ei de capul lor*”. Despre soluția găsită se spune numai că „*s-au făcut pașii cuviincoși*” ca dascălul „*să cearce școala după cuviință*”. Dacă enoriașii sunt mulțumiți de preotul Nechifor Crăciun, acesta nu este mulțumit pentru că personalul bisericesc nu se îngrijește de întreținerea casei parohiale și de asigurarea simbriei cuvenite lui⁴².

Ultimele patru comunități ortodoxe, în mijlocul cărora s-a oprit comisia vizitatoare, au fost Ghernesig⁴³, Saromberg⁴⁴, Șarpatoc⁴⁵ și Curtifaia⁴⁶, toate aflate între Reghin și Târgu Mureș.

La Ghernesig 182 fl., banii bisericii erau împrumutați cu dobândă. „*O creștină, Kis Juja*” donase 50 fl., pentru a fi pomenită la Sfânta Liturghie; donația avea clauza de a se păstra neatins capitalul, dobânda obținută din împrumutarea acestuia fiind cedată preotului. Alte venituri proveneau din „*mila*” adunată în biserică de la credincioși, precum și din taxa de 5 fl., achitată de cei care doreau să-și îngroape morții în cimitirul bisericii. La școală funcționa parohul local Patrînîe (sic!) Brejan și subdascălul Nicolau Brejan. Nici aici preotul nu își primea simbria de la toți enoriașii săi, de aceea s-a dispus ca prin curator să se adune cele cuvenite slujitorului altarului. În caz de eșec, preotul să se adreseze protopopiatului pentru ca acesta să intervină la autoritățile în drept. Obștea a promis că fiecare cap de familie va da păstorului lor „*o mierță*” (nu se precizează din ce fel de bucate – n.n. MBD)⁴⁷.

Biserica din Șarpatoc avea 100 fl. împrumutați cu dobândă la nouă persoane, în baza unui contract încheiat din 19 iunie 1845, dobânda primindu-se „*pe la târgul de toamnă a Vașarheului*”. Școala este în construcție, dar nu-i finisată, învățător fiind chiar parohul Iosif Cornea. Copiii învață de fapt în casa preotului, dar nu toți școlarii frecventează cursurile, de aceea a fost nevoie să se intervină la „*deregătoria politică*”. În parohie este o singură pereche de concubini, ortodoxul Ioan Irimie trăind cu Fejervari

Anna. Și în acest caz s-a cerut intervenția autorității civile⁴⁸.

Șaromberg era filie a Sîngerului de Pădure. Se consemnează în protocol lipsa bisericii și a școlii, comunitatea cerând loc pentru a-și edifica un locaș de rugăciune, cerere la care se aștepta răspunsul.

Ultima zi a inspecției în protopopiat a fost 22 decembrie, zi în care a fost vizitată filia Ghernesigului, Curtifaia. Deși fără statut de parohie, eclezia are un fond de 232 fl. 42 cr. provenit dintr-o casă a parohiei și din colectele din biserică. Școală nu este. Învățătorul, ca și preotul și diacul, vin din parohia-mamă. S-a luat hotărârea ca școlarii să meargă la școala din Ghernesig. Curatorul semnalează existența unei datorii de 30 fl. a lui Irimia Rad față de biserică, bani pentru care există contract, dar datornicul a fost împușcat în revoluție, iar copiii nu pot să achite această sumă. Se ia hotărârea să se aștepte plata datoriei până vor crește orfanii.

Unul dintre obiectivele atinse în fiecare parohie a fost alegerea sau realegerea curatoratului, format din curator, uneori și un vice-curator, un făt și 3-5 jurați. În general oamenii, mulțumiți de activitatea curatorilor, i-au păstrat, dar au fost și parohii unde obștea a pretins alegerea altor persoane în acele funcții, cum s-a întâmplat la Lueriu, Sîngerul de Pădure sau Nadășa Română.

Ceea ce a rămas o enigmă deocamdată, legată de această vizită canonică, este motivația lipsei oricăror referiri la situația existentă în câteva comunități, protocoalele neconsemnând nimic în afară de denumirea localității în cauză. Este vorba de Ieciu⁴⁹,

Disnaeu⁵⁰, Filea, Săcalul de Pădure și Sînmărtin, filie la Jabenîța. Pagina dedicată acestei ultime parohii are o singură însemnare referitoare la alegerea unui nou curatorat în 24 ianuarie 1853. Documentele cercetate până acum nu ne-au lămurit dacă și de ce comisia vizitatoare nu a făcut inspecție și în aceste locuri, deși documentul de arhivă valorificat în prezentul studiu are pagini lăsate albe, pregătite pentru completare în urma vizitațiunii în fiecare dintre comunitățile ortodoxe arondate protopopiatului.

Apreciem totuși, că, deși informațiile documentare prezentate suferă de o oarecare monotonie, în ele regăsim conturat un tablou suficient de clar pentru a răspunde la întrebările cel mai des puse pe tărâmul Zeiței Clio: oare cum trăiau înaintașii? cum gândeau? care era scara lor axiologică?

Considerăm că acest gen de documente, protocoalele de vizitație canonică, atâtea câte s-au păstrat, rămân printre cele mai bune izvoare pentru reconstituirea vieții ecleziastice ortodoxe românești din Ardeal, a locului și rolului Bisericii și Școlii în drumul spre civilizare și civilizație a satului românesc în secolul al XIX-lea. În anexă publicăm un tabel care include numele preoților și dascălilor aflați în activitate în 1852, în parohiile și filiile ortodoxe vizitate de trimișii protopopiatului Gurghiului. Din păcate, și reconstituirea acestor date este parțială, întrucât nu în toate cazurile s-a specificat în protocol numele dascălilor, chiar dacă este vorba de parohii și nu de filii și chiar dacă școala s-a vizitat. Lipsa informației este semnalată în tabel cu linie.

Milandolina-Beatrice Dobozi

Anexă

Tabel cuprinzând comunitățile ortodoxe din Protopopiatul Ortodox Gurghiu (Reghin) inspectate de Comisia Protopopească în anul 1852

Nr. crt.	Denumirea comunității	Categoria (Parohie/Filie)	Numele preotului-paroh	Numele învățătorului
1.	Aluniș	parohie	Ștefan Branea	Mihai Ladoși
2.	Deda	parohie	Toader Mathe	Constantin Murărăș
3.	Deleni	parohie	Dimitrie Cornea	Ioan Cornea
4.	Dumbrava	parohie	Joan Popovici	Toma Suciu
5.	Dumbrăvioara	filie (la Sîngerul de Pădure)	-	-
6	Glodeni	parohie	Iosif Cornea	Iosif Cornea
7	Gornești	parohie	Patrinie Brejan	Patrinie Brejan, Nicolau Brejan
8	Hodac	parohie	Ștefan Farcas	-
9	Ibănești	parohie	Demetriu Cornea	-
10.	Idicel	parohie	Iosif Brancovan	Iacob Dumbravă
11.	Lunca Bradului	parohie	Iosif Brancovan	-
12.	Lunca Mureșului	filie (la Idicel)	Iosif Brancovan	-
13.	Lueriu	parohie	Nechifor Crăciun	Vasilie Freanț
14.	Nadășa	parohie sediul protopopiatului	Zaharia Matei (și protopop)	Nicolau Mathe
15.	Periș	filie (la Gornești)	Patrinie Brejan	Patrinie Brejan, Nicolau Brejan
16	Pietriș	parohie	Florea Sava	Filimon Gabor
17	Răstolița	parohie	Georgiu Sava	Ioan Dragoș
18	Rîpa de jos	parohie	Vasile Popovici	Artenie Rus
19	Sîngerul de pădure	parohie	Georgiu Simion	Georgiu Simion
20	Stînceni	parohie	Joan Ujică	Petru Branea
21.	Toplița	parohie	Teodor Popovici	Mihăilă Gabor
22.	Urisiu de sus	parohie	Georgie Popp	-
23	Vătava	parohie	Ioan Popovici	Gregoriu Popovici

Note

1. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Mureș (ANDJM), fond *Protopopiatul Ortodox Român Reghin*, inv. nr. 848.

2. Aprobare de sinodul mitropolitan în 1868 și confirmat prin Articolul de lege IX/1868.

3. vezi SEBASTIAN STANCA, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române, Cluj, 1939, 113 p. + Anexe și Indice

4. BEATRICE DOBOZI, *Vizite canonice în Protopopiatul Ortodox Român Reghin (1870-1871)*, în *Marisia*, XXVII/2003, p. 273-283.

5. ANDJ Mureș, fond citat, dos. 6, f. 1-20.

6. Despre denumirile succesive ale acestui protopopiat vezi BEATRICE DOBOZI, *Contribuții istorico-demografice privind Protopopiatul Ortodox Reghin – secolul XIX*, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, III/2003, p. 175-180.

7. Detalii despre Toplița în MILANDOLINA BEATRICE DOBOZI, *Contribuții la istoricul Parohiei Ortodoxe Toplița – secolul al XIX-lea*, în *Angustia*, 10/2006, p. 95-102.

8. ANDJM, fond citat, dos. 8, f. 59-60; este vorba de actualele localități Aluniș, Brîncovenesti, Deda, Deleni, Dumbrava, Dumbrăvioara, Glodeni, Gornești, Hodac,

Ibănești, Idicel, Jabenîța, Lueriu, Lunca Bradului, Lunca Mureșului, Nadășa, Periş, Pietriș, Filea, Răstolița, Rîpa de Jos, Săcalul de Pădure, Sîngerul de Pădure, Urisiu de Sus, Vălenii de Mureș, Vătava, Stînceni, Toplița la care se adaugă Sinnmărtin, azi înglobat la Jabenîța.

9. Este vorba de cunoscutul memorialist al revoluției pașoptiste; pentru detalii, vezi, între alții, la dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, *Memorialistul Ștefan Branea în Reghinul Cultural – Studii și articole*, V/2001, p. 114-129.

10. Despre Zaharia Matei, amănunte pertinente la ELENA MIHU, *Date noi privind biografia protopopului ortodox al Reghinului, Zaharia Matei* în Idem, p. 95-113.

11. ANDJM, fond citat, dos. 7, f. 9-10.

12. Azi Nadășa, comuna Beica de jos, jud. Mureș.

13. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 1.

14. Ibidem, f. 1v-2.

15. Stomac de vițel sau oaie din care se făcea cheagul folosit apoi la prepararea brânzei.

16. Tulpini de porumb.

17. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 2-3.

18. Farfurie sau alt vas pe care se strâng și azi donațiile benevole ale credincioșilor.

19. Ibidem, f. 2v-3.

20. Ibidem, f. 4-5.

21. Azi Deleni, jud. Mureș.

22. Azi Aluniș, jud. Mureș.

23. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 5-6.

24. Azi Lunca Mureșului, jud. Mureș

25. Loc mic de arătură.

26. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 19.

27. Azi Pietriș, jud. Mureș.

28. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 6v-7.

29. Azi Răstolița, jud. Mureș.

30. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 9v-10.

31. Azi Stînceni, jud. Mureș.

32. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 10.

33. Ibidem, f. 7v-8.

34. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 11-12.

35. Azi Lunca Bradului, jud. Mureș.

36. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 10.

37. Ibidem, f. 12v-13.

38. Azi Vătava, jud. Mureș

39. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 13-14.

40. Ibidem, f. 14.

41. Ibidem, f. 17.

42. Ibidem, f. 15v-16.

43. Azi Gornești, jud. Mureș.

44. Azi Dumbrăvioara, jud. Mureș.

45. Azi Glodeni, jud. Mureș.

46. Azi Periş, jud. Mureș.

47. ANDJM, fond citat, dos. 6, f. 17.

48. Ibidem, f. 17v-18.

49. Azi Brîncoveni, jud. Mureș.

50. Azi Vălenii de Mureș, jud. Mureș.

Abstract

A protocol of canonical visitation – An image of the parishes of the Orthodox District of Reghin in 1852

A peculiar category of documentary sources created by the Orthodox District of Reghin, now found in the Mureș County Direction of the National Archives, is represented by the protocols written and signed after the annual canonical visits paid by a "visiting committee", representing the Archpriests authority. Long before the "Organic Statute" law, the hierarchs of the Romanian Orthodox Church from Transylvania, bishops or archpriests, had among their prerogatives "canonical visits" they had to make in their own jurisdictions, which were a chance to find out the real situation of the religious communities they shepherded, judging not only by the level of religiousness and morality, but as well by an economical point of view, reflected in the physical state of the church and the social position of the local vicar. It is known that the orthodox bishop Vasile Moga made such "inspections", even if he was the first hierarch of the Transylvanian Greek-eastern church in totally unfavourable conditions, determined by the well known 19 "points" which were nothing else but restrictions and interdictions imposed by the Viennese authorities. Naturally the orthodox archpriests organized such actions as well, including the archpriests from the Upper Mureș Region, and this gave them the opportunity to take pertinent decisions for improving the ecclesiastical and scholar life of their parishes.

In this article we didn't publish the inspection protocols as whole documents, but we emphasized only those pieces of information that can outline or complete the image of the Romanian orthodox ecclesiastical life from Transylvania, the place and role of the Church and School on the road towards civilisation of the 19th century Romanian village. In the annexe we published a table that includes the names of the priests and teachers which were activating in 1852 in the orthodox parishes and their subsidiaries. Unfortunately, the reconstruction of this information is partial as well, since in many cases the names of the teachers wasn't mentioned in the protocols, even when we speak about parishes and not about subsidiaries, and even if the school has been visited.

We consider that this type of documents, the canonical visitation protocols, as many as were kept, remain among the best sources of information in order to reconstruct the Romanian orthodox ecclesiastical life from Transylvania, the place and role of the Church and School on the road towards civilisation of the 19th century Romanian village. In the annexe we published a table that includes the names of the priests and teachers which were activating in 1852 in the orthodox parishes and their subsidiaries. Unfortunately, the reconstruction of this information is partial as well, since in many cases the names of the teachers wasn't mentioned in the protocols, even when we speak about parishes and not about subsidiaries, and even if the school has been visited.